

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ОХОРОНИ ПРАЦІ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми. Перегляд цілей, завдань, змісту освіти, який нині відбувається в нашій країні, здійснюється з метою переходу до особистісно-орієнтованої моделі підготовки фахівців. Необхідність такого кроку обґрунтована сучасними суспільно-економічними умовами існування, оскільки безперервний науковий і технологічний прогрес потребує від сучасного фахівця необхідності бути готовим до постійних змін умов своєї професійної діяльності.

Дисципліни «Основи охорони праці» та «Охорона праці в галузі» вивчаються з метою набуття необхідного в подальшій фаховій діяльності спеціаліста рівня знань та умінь з правових і організаційних питань охорони праці, з питань гігієни праці, виробничої санітарії, техніки безпеки та пожежної безпеки, визначеного відповідними державними стандартами освіти, а також активної позиції щодо практичної реалізації принципу пріоритетності охорони життя та здоров'я працівників по відношенню до результатів виробничої діяльності.

Однак аналіз статистичних даних щодо рівня виробничого травматизму та професійних захворювань дозволяє констатувати, що низький рівень життя та острах безробіття змушують співвітчизників працювати в умовах підвищеного ризику, оскільки зношені основні виробничі фонди створюють потенційну загрозу для працюючих. Світові (дані Міжнародної організації праці) та вітчизняна статистики засвідчують один смертельний випадок на 23 тис. та 11 тис. працівників відповідно [6, с. 124].

Усе це ставить на порядок денний питання охорони праці як першочергові завдання розвитку не лише галузей виробництва, але й розвитку нового суспільства з пріоритетом безпечної трудової діяльності у нових умовах господарювання. Оскільки запорукою збереження життя та здоров'я працюючої людини у першу чергу є дотримання законодавства у сфері охорони праці та промислової безпеки, гостроти набуває питання культури охорони праці, яка в сучасних умовах стає одним з головних елементів управління підприємством. Відповідно виникає проблема пошуку педагогічних умов для досягнення цієї мети.

Аналіз попередніх досліджень. Питання культури безпеки праці та культури охорони праці висвітлені у працях таких науковців, як Г. Гогіташвілі, О. Горностай, Є. Желібо, В. Лапін, І. Сагайдак, О. Теревеко, О. Третьяков та ін., які дотримуються думки, що саме низький рівень культури безпеки українського суспільства суттєвим чином зумовлює неприпустимо високий рівень травматизму та профзахворювань на підприємствах України.

Досліджуючи регіональні аспекти управління охороною праці, О. Амоша, О. Новікова, В. Крот наголошують на низькому рівні скоординованості регіонального та галузевого управління охороною праці з системою державного управління, низькому рівні трудової і виробничої дисципліни [1, с. 12-13].

Аналіз наведених досліджень свідчить, що серед основних причин травматизму на виробництві — це недотримання техніки безпеки та низький рівень виробничої дисципліни, що вказує на необхідність формування культури охорони праці ще на етапі підготовки фахівців.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов формування культури охорони праці в процесі підготовки фахівців у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

Виклад основного матеріалу. Людська спільнота здавна використовує такі словосполучення, як «культура спілкування», «культура поведінки», «культура виробництва» тощо. Проте термін «культура охорони праці» використовується суспільством відносно недавно. Його тлумачення вперше було здійснене за підсумками Всесвітнього дня охорони праці 28 квітня 2003 року. За визначенням Міжнародної організації праці (МОП), «національно орієнтована на профілактику культура охорони праці означає забезпечення права на безпечні та здорові умови праці на всіх рівнях, активну участь уряду, роботодавців і робітників у забезпеченні безпечних і здорових умов праці через чітко сформульовану систему прав, обов'язків та сфер відповідальності, де принцип профілактики має найвищий пріоритет» [7, с. 23].

Слід зазначити, що Рекомендації, прийняті у червні 2006 року на 95-й Міжнародній конференції праці, передбачають, що держави-члени МОП у рамках сприяння національній культурі профілактики в галузі охорони праці повинні прагнути до:

- підвищення рівня усвідомлення робітниками та розуміння суспільством гостроти проблем, пов'язаних із безпекою та гігієною праці, через проведення національних кампаній у межах виробничих місць, і за міжнародних ініціатив;
- сприяння проведенню навчання та підготовки з питань безпеки та гігієни праці, зокрема, в інтересах керівників старшої та середньої ланки, робітників, а також урядових посадових осіб, що несуть відповідальність за безпеку та гігієну праці;
- впровадження у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах курсу з вивчення актуальних питань безпеки та гігієни праці;
- сприяння обміну статистичними даними та інформацією з безпеки та гігієни праці між відповідними органами влади, роботодавцями, робітниками та їхніми представниками;
- надання інформаційних та консультативних послуг роботодавцям, працівникам, їхнім організаціям та сприяння співпраці між ними чи стимулювання її з метою виключення або зведення до мінімуму виробничих ризиків;
- сприяння розробці на виробничих місцях політики в галузі безпеки і заснуванню комітетів з питань безпеки та гігієни праці, а також призначенню представників трудових колективів, які б відповідали за безпеку та гігієну праці відповідно до національного законодавства;
- вирішення проблем, з якими стикаються малі та середні підприємства і підрядники у процесі реалізації політики і додержання нормативно-правових актів, що стосуються безпеки та гігієни праці відповідно до національного законодавства та практики [7, с. 25].

Однак, відсутність культури індивідуальної поведінки, виробничої культури, ігнорування обов'язків, відсутність норм етики і моралі є основою незадовільного стану охорони праці у нашій країні. Низька мотивація щодо підвищення безпеки праці не тільки у роботодавців, а й у самих працівників, недостатня інформованість персоналу організацій про професійні ризики, пов'язані з виконанням трудових функцій ставить питання цілеспрямованого формування культури охорони праці у студентів вищих навчальних закладів. Цей процес має бути систематичним та послідовним, оскільки дотримання безпеки праці під час трудового процесу визначається тим, наскільки це стає необхідністю, асоціюється у свідомості майбутнього фахівця з комфортністю умов професійної діяльності.

У довідковій літературі надаються різні тлумачення поняття «умова», які мають багато спільного. Так, у «Філософському енциклопедичному словнику» зазначено: «умова — філософська категорія, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує. Завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять з можливості в дійсність» [8, с. 482].

Л. Карпенко, А. Петровський, М. Ярошевський визначають термін «педагогічна умова» як певну обставину, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування та

розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості [4, с. 97].

А. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий під педагогічними умовами розуміють чинники, що впливають на процес досягнення мети, при цьому поділяють їх на:

1) зовнішні: позитивні відносини викладача і студента; об'єктивність оцінки навчального процесу; місце навчання, приміщення, клімат тощо;

2) внутрішні (індивідуальні): індивідуальні властивості студентів (стан здоров'я, властивості характеру, досвід, уміння, навички, мотивація тощо) [5, с. 123].

На думку О. Бражнич, педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [2, с. 56].

О. Задорожня розуміє під педагогічними умовами «сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на розв'язання поставлених у педагогіці завдань [3, с. 102].

На нашу думку, педагогічні умови формування культури охорони праці під час підготовки фахівців у вищому навчальному закладі — це сукупність засобів, заходів і обставин освітнього процесу, які сприяють ефективному застосуванню знань з охорони праці під час трудової діяльності, формуванню внутрішньої мотивації щодо дотримання безпеки праці.

Враховуючи це означення, ми вважаємо, що під час цілеспрямованого формування культури охорони праці у студентів вищих навчальних закладів доцільно робити акцент на трьох групах мотивів навчання: соціальних, професійних, пізнавальних. Їх необхідно врахувати ще на стадії постановки освітньої задачі, а також безпосередньо у дидактичному процесі.

Культура охорони праці фахівця є відкритою системою. Її розвиток залежить не лише від ступеня надходження та опрацювання інформації щодо безпеки у фаховій діяльності. Ми вважаємо, що на початковому етапі формування культура охорони праці утворюється на основі теоретичних знань, отриманих під час навчання, та усвідомлення значущості безпеки фахової діяльності (рис. 1).

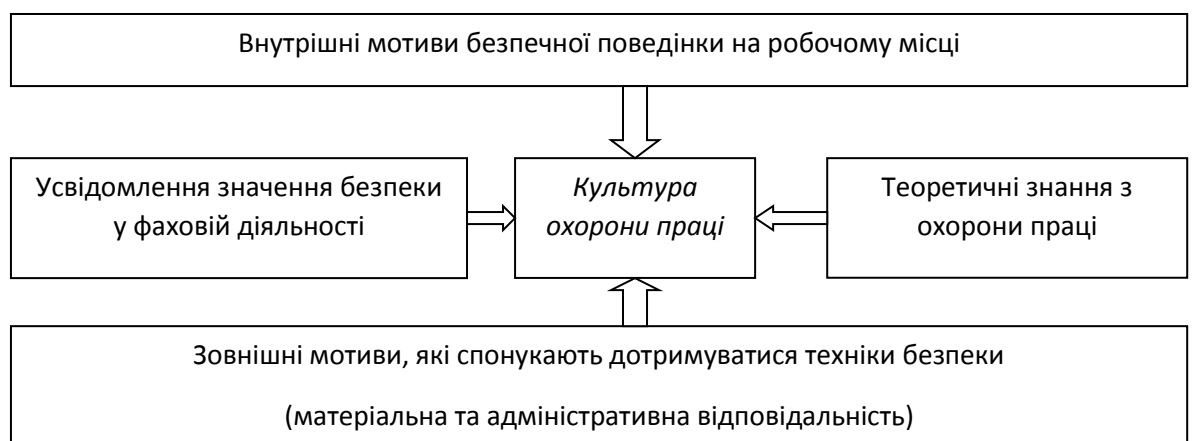

Рис. 1. Чинники формування культури охорони праці

Крім того, подальший вплив на розвиток культури охорони праці мають внутрішні та зовнішні мотиви працівника.

Відповідно до наведених чинників, в освітньому процесі з метою формування культури охорони праці ми дотримуємося наступних умов:

1. Формування знань умінь і навичок з метою виховання безпечної поведінки в процесі трудової діяльності. Чітке знання основних небезпечних та шкідливих виробничих факторів, алгоритмів поведінки у небезпечних виробничих ситуаціях є фундаментом, на якому починається формування культури охорони праці.

2. Забезпечення мотивації щодо дотримання безпеки праці під час фахової діяльності. Для того, щоб отримані знання з охорони праці використовувалися під час трудової діяльності, щоб працівник продовжував вдосконалювати навички безпечної поведінки, має бути присутня мотивація такої поведінки, як зовнішня, так і внутрішня.

3. Формування здатності критично осмислювати наявність небезпечної ситуації, оцінювати ступінь її небезпеки та приймати адекватні та правильні рішення. Звичайно, реально підготувати людину до поведінки у випадку виникнення непередбачених ситуацій, пов'язаних з загрозою для життя та здоров'я, навчити приймати швидкі та правильні рішення і не втрачати самовладання в небезпечних ситуаціях в рамках вивчення охорони праці у вищому навчальному закладі досить не просто. Це завдання частково вирішується використанням відповідних методів та технологій навчання.

4. Розвиток творчої готовності до безпечної поведінки під час трудового процесу — Це передбачає розвиток творчих здібностей особи, уміння знаходити правильне рішення в нестандартних ситуаціях, самостійно і творчо мислити, адаптуватися до умов, які швидко змінюються. Важливо й навчити майбутніх фахівців бачити та оцінювати, не провокувати, а попереджувати небезпеки, які виникають у процесі трудової діяльності.

Дотримання наведених умов відбувається через удосконалення навчального процесу з охорони праці (рис. 2).

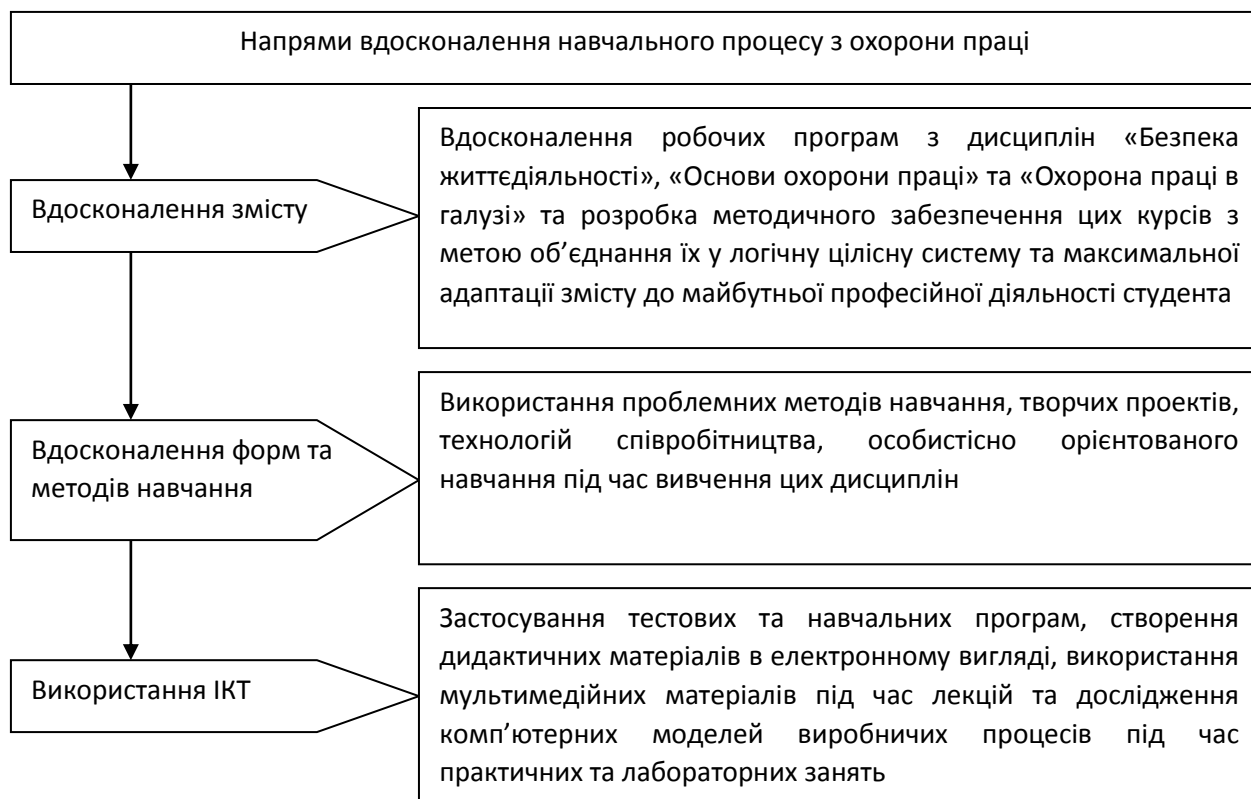

Рис. 2. Напрями вдосконалення навчального процесу з метою формування культури охорони праці у майбутніх фахівців

Удосконалення змісту вивчення охорони праці передбачає перш за все розробку методичного забезпечення з метою перетворення курсів «Безпека життєдіяльності», «Охорона праці» та «Основи охорони праці в галузі» в логічну цілісну систему, встановлення взаємозв'язку з іншими навчальними дисциплінами та майбутньою фаховою діяльністю студента. Все це є можливим, оскільки охорона праці широко використовує найновіші досягнення науки і техніки, базується на теоретичних розробках з фізики, хімії, математики, електроніки, медицини, економіки тощо.

Удосконалення форм та методів навчання передбачає використання у навчальному процесі нових педагогічних технологій, творчих проектів, технологій співробітництва, принципів особистісно орієнтованого навчання. Це дозволяє ефективно організувати роботу студентів як під час аудиторних занять, так і під час самостійної роботи. Крім того, застосування викладачем таких механізмів подачі матеріалу є ефективним стимулювання зацікавленості студентів у вивченні охорони праці.

Під час вивчення теоретичного матеріалу доцільно наповнювати стандартні форми занять цікавими фактами, статистикою, прикладами з виробничої діяльності реальних організацій. Під час проведення практичних занять та організації самостійної роботи доцільно передбачати вирішення певних реальних ситуацій та проводити аналіз усіх можливих наслідків тощо.

Використання в навчальному процесі сучасних інформаційних технологій обумовлено активним зростанням ролі інформатизації у суспільному житті. Для отримання достовірної інформації доцільно використовувати джерела, які користуються довірою: офіційні сайти наукових центрів і дослідницьких інститутів, освітні портали, рецензовані електронні публікації тощо. Також корисно використовувати декілька джерел і аналізувати їх, на цій основі формувати власну думку.

Розв'язувати задачі оптимізації навчального процесу з охорони праці, підвищувати активну роль студента дозволяють: участь у дослідницьких інтернет-проектах, розроблення власних тематичних сайтів, робота з лабораторіями віддаленого доступу, написання статей для інтернет-видань, відвідування тематичних віртуальних екскурсій, участь у роботі віртуальних наукових товариств за допомогою комунікативних інтернет-технологій (веб-форуми, електронна пошта, відеоконференції, онлайн спілкування студента з викладачем).

Висновки. Активна діяльність людини в сучасних умовах надає особливого змісту культурі охорони праці. Нерозуміння значущості питань безпеки в умовах прискорення життєдіяльності та виробничих циклів призводить до збільшення професійного травматизму та виробничих захворювань. Тому підготовка фахівців у вищій школі має орієнтуватись не лише на отримання відповідних знань і навичок з питань охорони праці та безпечного ведення робіт, набуття досвіду із запобігання аварійним ситуаціям, але й на розвиток мотивації до безпечної поведінки, формування культури охорони праці, що є передумовою безпечної поведінки працівника під час трудової діяльності, як внутрішньої усвідомленої потреби.

Будучи частиною загальної культури, культура охорони праці повинна мати регульований характер, націлений на конкретний результат — обов'язкове виконання працівником встановлених правил на виробництві та чітке дотримання техніки безпеки під час трудової діяльності.

Під час дослідження наукової літератури та аналізу власного педагогічного досвіду, було з'ясовано, що основними чинниками формування культури охорони праці є наявність теоретичних знань з охорони праці, усвідомлення значущості безпеки фахової діяльності та формування мотивації щодо безпечної поведінки під час трудової діяльності.

Література:

1. Амоша О.І. Регіональне управління охороною праці / Амоша О.І., Новікова О.Ф., Крот В.І. — Донецьк: ІЕП НАН України, 2000. — 244 с.
2. Бражнич О.Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук / О.Г. Бражнич. — Кривий Ріг, 2001. — 238 с
3. Задорожная О.В. Психолого-педагогические условия формирования умений проектной деятельности в процессе изучения математического анализа / О.В. Задорожная // Вестник Ставропольского государственного университета. — №51. — 2007. — С. 101-104
4. Краткий психологический словарь / [сост. Л.А. Карпенко ; под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского]. — Ростов н/Д : Феникс, 1998. — 512 с.

5. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / [А.М. Алексюк, А.А. Аюрзанайн, П.І. Підкасистий, В.А. Козаков та ін.]. — К. : ІСДО, 1993. — 336 с.
6. Сагайдак І. С. Формування культури в системі управління ризиками та охороною праці / І. С. Сагайдак, О. Кочергін // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти : матеріали X Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань (м. Ірпінь, 29—30 березня 2012 р.): у 4 ч. — Ч. 3 / секції 5, 6. — Ірпінь : Вид-во НУ ДПС України, 2012. — С. 123—130.
7. Тереверко О. Культура охорони праці в документах МОП / О. Тереверко // Охорона праці. — 2010. — № 7 — С.22-26
8. Философский энциклопедический словарь / [гл. редакция : Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов]. — М. : Сов. энцикл., 1983. — 840 с.

У статті обґрунтовані педагогічні умови формування культури охорони праці у студентів вищих навчальних закладів. Визначені чинники формування культури охорони праці та напрями вдосконалення навчального процесу з охорони праці для досягнення поставленої мети.

Ключові слова: культура охорони праці, педагогічні умови, підготовка фахівців, удосконалення навчального процесу.

В статье обоснованы педагогические условия формирования культуры охраны труда у студентов высших учебных заведений. Определены факторы формирования культуры охраны труда и направления совершенствования учебного процесса по охране труда для достижения поставленной цели.

Ключевые слова: культура охраны труда, педагогические условия, подготовка специалистов, совершенствование учебного процесса.

In the article are considered the pedagogical conditions of formation culture of safety of work in students of university. There are determined the factors creating a culture of safety and directions for improving the learning process of safety of work.

Key words: culture of safety of work, pedagogical conditions, training, improving the learning process.